

PHÂN TÍCH BÀI THƠ KHỐC DƯƠNG KHUÊ CỦA NGUYỄN KHUYẾN

1. Dàn ý phân tích bài thơ "Khốc Dương Khuê" của Nguyễn Khuyến

a. Mở bài:

- Giới thiệu khái quát nhà thơ Nguyễn Khuyến: là một nhà thơ của tình yêu quê hương, của lòng yêu thương sâu sắc.
- Giới thiệu chung về bài thơ "Khốc Dương Khuê".

b. Thân bài:

- Nỗi đau đột ngột khi mất bạn:

“Bác Dương thôi đã thôi rồi
Nước mây man mác ngậm ngùi lòng ta”

+ Câu lục ngắt nhịp 2/1/3 => đọc lên nghe nhói đau, quặn thắt như những tiếng nấc tắc nghẹn trong nỗi đau đến quá đổi bất ngờ.

+ Cách dùng “thôi đã thôi rồi”: cách nói giảm nói tránh để giảm bớt nỗi đau mất bạn.

+ Cách xưng hô “bác”: thể hiện sự thân thiết trân trọng với người đã khuất.

+ Các từ láy “man mác, ngậm ngùi” kết hợp với nhịp thơ 4/4 ở câu bát -> diễn tả nỗi đau kéo dài như vô cùng vô tận -> nỗi đau từ chính cõi lòng nhà thơ lan tỏa ra cả không gian rộng lớn, bao la.

=> Lời thơ như một tiếng than đầy thương tiếc, nhẹ nhàng mà thấm thiết.

- Những kỉ niệm tươi rói về tình bạn sống lại trong hồi tưởng của nhà thơ:

+ Kỉ niệm của tác giả với người bạn của mình:

- Cùng nhau thi đỗ làm quan.
- Cùng nhau rong chơi khắp chốn non nước.
- Cùng ngân nga hát ả đào.
- Cùng nhau uống rượu và bình luận thơ văn.
- Cùng nhau trải qua những buổi hoạn nạn, vật đổi sao rời.
- Cuộc gặp gỡ cuối cùng.

=> Đây là những kỉ niệm kéo dài từ tuổi trẻ cho đến lúc về già => thể hiện tình bạn gắn bó keo sơn, thấm thiết.

- Nỗi đau tắc nghẹn, hụt hẫng, chơi vơi khi đối diện với hiện thực phũ phàng (mất người tri âm, tri kỉ):

+ Muốn gặp bạn nhưng tuổi già không cho phép, nay bạn mất, đau đớn vô cùng.

+ Nỗi đau đớn, trống vắng khi bạn mất:

- Chân tay rụng rời khi nghe tin bạn mất.
- Rượu ngon không có bạn hiền.
- Câu thơ hay không có người bình luận.
- Đàn kia gảy cũng không ai thấu hiểu.

=> Mất bạn trở nên cô đơn: rượu không muốn uống, thơ không muốn làm, đàn không gảy,...

+ Kết cấu trùng điệp, điệp ngữ: “không có, không mua, không phải” (điệp từ “không” 5 lần)
=> cảm giác nức nở, sự trống vắng đến nghẹn ngào, chua xót.

+ Sử dụng điển tích Trung Quốc: Trần Phồn, Bá Nha, Tử Kỳ => tình bạn tri âm, tri kỉ.

+ Từ “đàn” đầu câu lái lại cuối câu: trạng thái ngẩn ngơ chuyển sang thống thiết, tình cảm như đợt sóng trào dâng.

+ Sự tinh tế ở hai câu thơ cuối “tuổi già... chứa chan”: không còn nước mắt để khóc bạn, nhưng kỉ thực câu thơ đầm đìa nước mắt.

c. Kết bài:

- Khái quát nội dung bài thơ.

- Cảm nhận của em về bài thơ.

2. Viết đoạn văn ngắn nêu cảm nhận bài "Khóc Dương Khuê"

"Khóc Dương Khuê" thể hiện một tình bạn đẹp và cảm động của nhà nho thuở trước. Sau một thế kỉ, chúng ta vẫn thấy bồi ngùi xúc động khi đọc bài thơ này. Nguyễn Khuyến khóc bạn cũng là khóc cho một thế hệ nhà nho và cũng là tự khóc cho mình: "Ai chẳng biết chán đời là phải"... Nguyễn Khuyến không chỉ có những bài thơ tuyệt vời về chủ đề thiên nhiên mà ông còn có những bài thơ đặc sắc về chủ đề gia đình, bè bạn,... Khóc Dương Khuê là một trong những bài thơ tiêu biểu của ông về chủ đề tình bạn. Bài thơ là tâm trạng hốt hoảng, là tấm lòng đau đớn, tiếc thương của Nguyễn Khuyến đối với Dương Khuê, người bạn tri âm, tri kỉ của mình. Dương Khuê và Nguyễn Khuyến kết bạn từ hồi để chỏm cho đến lúc đầu bạc răng long. Tình bạn bền chặt bất chấp sự thay đổi của thời thế và cảnh ngộ riêng. Bỗng nhiên Nguyễn Khuyến được tin Dương Khuê qua đời, ông bàng hoàng thảng thốt và viết bài thơ để khóc bạn.

3. Phân tích tác phẩm "Khóc Dương Khuê" của Nguyễn Khuyến

Nguyễn Khuyến (1835 - 1909) để lại khoảng 800 bài thơ chữ Nôm và chữ Hán trong đó có ngót một trăm bài thơ viết về tình bạn. Có bài như "Bạn đến chơi nhà" thì hầu như ai cũng biết. Viết về Dương Khuê (1839 - 1902) bạn chí thân của mình, Nguyễn Khuyến đã có bốn bài thơ chữ Hán. Riêng bài thơ thứ tư "Văn đồng niên Vân Đình tiên sĩ Dương Thượng thư" (Viếng bạn đồng khoa là Vân Đình tiến sĩ Dương Thượng thư) được tác giả dịch ra chữ Nôm thành bài "Khóc Dương Khuê".

Đây là bài thơ khóc bạn rất tha thiết cảm động của Nguyễn Khuyến cũng là bài thơ khóc bạn rất nổi tiếng trong nền thơ ca dân tộc. Dương Khuê là bạn đồng khoa với Nguyễn Khuyến tại khoa thi Hương năm 1864. Dương Khuê đỗ tiến sĩ, làm quan to, để lại nhiều bài thơ hát nói tuyệt bút. Từ bạn đồng khoa đã phát triển thành bạn tri âm tri kỉ nên Nguyễn Khuyến mới có thơ khóc bạn cảm động và tha thiết như vậy. Có thể xem đây cũng là một bài văn tế được viết bằng thể thơ song thất lục bát, giọng thơ rื่อ rất thấm đầy lệ, gồm có 38 câu thơ. Hai câu thơ mở đầu:

"Bác Dương thôi đã thôi rồi.

Nước mây man mác ngậm ngùi lòng ta"

Phong cách và bút pháp Nguyễn Khuyến vốn thâm thúy, cảm xúc lắng đọng. Tất cả nỗi đau mất bạn dường như dồn nén vào câu thơ lục bát mở đầu này. Dòng lục (Bác Dương thôi đã thôi rồi) ngắn gọn cất lên tiếng kêu thương đột ngột. Tin dữ về người bạn tri âm tri kỉ đến bất ngờ quá khiến cho Nguyễn Khuyến bàng hoàng, đau đớn và thất vọng. Biện pháp nghệ thuật nói giảm "thôi đã thôi rồi", với từ "thôi" được lặp lại hai lần có tác dụng gợi nỗi đau đột ngột, sự thảng thốt, sự trống vắng không gì bù đắp nổi.

Dòng bát (Nước mây man mác ngậm ngùi lòng ta) dàn trải, diễn tả về sự mất mát đau thương ấy của Nguyễn Khuyến. Từ láy "man mác" đã diễn tả được cả không gian cũng nhuộm màu tang tóc. Có lẽ, lòng người đau đến quặn thắt như đứt ra từng khúc ruột "ngậm ngùi" nên nỗi đau ấy lan toả cùng mây trời non nước. Người bạn tri âm tri kỉ vừa ra đi làm cho nhà thơ thấy hẫng hụt, trống vắng đến khôn cùng.

Tác giả nhắc lại, nhớ lại những kỉ niệm sâu sắc với người đã quá cố. Với nhà nho thì bạn đồng khoa là bạn đẹp nhất, tự hào nhất. Nguyễn Khuyến và Dương Khuê cùng đỗ đạt, cùng làm quan, tình bạn ấy là "duyên trời" tác hợp nên:

"Nhớ từ thuở đăng khoa ngày trước,
Vẫn sớm hôm tôi bác cùng nhau.
Kính yêu từ trước đến sau,
Trong khi gặp gỡ khác đâu duyên trời"

Các từ ngữ "sớm hôm", "cùng nhau", "từ trước đến sau" thể hiện một tình bạn vô cùng thân thiết, chung thủy. Mỗi một kỉ niệm là một mảnh tâm hồn của nhà thơ được nhắc lại với bao nhiêu giọt lệ. Nguyễn Khuyến như vẫn thấy Dương Khuê đang cùng mình hiển hiện. Phải là bạn tâm đầu ý hợp, phải là những tao nhân mặc khách mới có những kỉ niệm cảm ca, thi tửu đẹp và đáng nhớ như vậy.

Nhớ những cuộc du ngoạn, thăm thú nơi "dặm khách" chan hoà với thiên nhiên, thành thơ giữa chốn lâm tuyền: "Tiếng suối nghe róc rách lưng đèo". Nhớ những lần cùng nhau đi hát ả đào nơi lầu cao, thưởng thức cung đàn, giọng hát:

"Có khi từng gác cheo leo,
Thú vui con hát lựa chiều cầm xoang"

Nguyễn Khuyến và Dương Khuê không chỉ chuyên cần học tập mà hai người cùng có những thú vui thật tao nhã: cầm, kì, thi, hoạ... Tình bạn ấy thật trong sáng và cao đẹp. Đó là tình bạn của những nhà nho chân chính. Cả hai ông đều là những người chăm chỉ mài kính sử mong được ghi tên vào bảng vàng bia đá, lưu danh muôn thuở. Cả hai ông đều đậu đại khoa dưới triều Nguyễn. Với biết bao kỉ niệm êm đẹp như vậy nên khi nhận tin Dương Khuê mất tâm trạng nhà thơ thẳng thốt và đau đớn đến bàng hoàng.

Có kỉ niệm vui, có kỉ niệm buồn. Nguyễn Khuyến và Dương Khuê cùng làm quan to dưới thời nhà Nguyễn. Nhưng rồi đất nước ta bị xâm lăng, dân tộc ta bị giặc Pháp thống trị, là kẻ sĩ, là nhà nho "cùng nhau hoạn nạn". Cách ứng xử của mỗi người đều có chỗ khác nhau. Nguyễn Khuyến đã cáo bệnh, từ quan về sống cuộc đời bình dị giữa xóm làng quê hương. Không tham miếng "đầu thăng", lương bổng của triều đình. Còn Dương Khuê vẫn làm quan. Trong bài thơ chữ Hán "Gửi thăm quan Thượng thư họ Dương", Nguyễn Khuyến tỏ ra rất thông cảm với bạn: "Tôi biết bác vì cha mẹ phải làm quan để lấy tấm lụa - Bác biết tôi nghèo phải làm quan để kiếm đầu gạo lương". Cảnh ngộ và cách ứng xử tuy có khác nhau, kẻ làm quan, người từ quan, nhưng Tam nguyên Yên Đổ vẫn tỏ ra bao dung bạn, vẫn "kính yêu từ trước đến sau", không bao giờ thay lòng đổi dạ:

"Bác già tôi cũng già rồi,
Biết thôi, thôi thế, thì thôi, mới là"

Chữ "rồi" vẫn với ba chữ "thôi" liên tiếp như một tiếng thở dài, tự an ủi mình, như muốn quên đi thật nhanh những điều bất đắc chí. Không nở, không muốn nhắc đến nữa mới là bạn bè tâm giao! Lời than khóc trở nên xót xa khi nhà thơ nhắc lại điển tích Tử Kỳ - Bá Nha và Trần Phồn - Từ Trĩ. Chiếc giường dành riêng tiếp bạn nay đã trở nên "hững hờ". Tiếng đàn cũng

"ngẩn ngơ" mắt hờn vì lẽ bạn. Một cách nói thậm xưng để cực tả nỗi đau tê tái khi bạn thân qua đời. Khi còn sống thì đôi bạn cùng đi chơi "dặm khách", cùng "lựa chiều cầm xoang", "rượu ngon cùng nhấp", cùng "bàn soạn câu văn"... Lúc bạn qua đời chẳng còn người tri âm tri kỉ để cùng nhau uống rượu, làm thơ, nghe đàn, năng lui tới thăm nom, chia ngọt sẻ bùi cùng nhau. Nguyễn Khuyến đã có nhiều cách nói rất sâu sắc, cảm động diễn tả sự thương xót bạn và nỗi buồn cô đơn của mình.

Trải qua bao mưa nắng, bao thăng trầm hoạn nạn, Tam nguyên Yên Đỗ còn đâu nhiều nước mắt để khóc bạn, chỉ còn biết "lấy nhớ làm thương". Tuy nhiên cả bài thơ, nhất là bốn câu kết đã "chứa chan" nước mắt đau xót. Hai câu thơ: "Bác chẳng ở đâu vẫn chẳng ở - Tôi tuy thương lấy nhớ làm thương" với cách diễn đạt trùng điệp và tăng cấp đã tạo nên giọng thơ buồn thâm thiết, Nguyễn Khuyến để lại nhiều tiếng khóc: khóc cho đất nước và dân tộc, khóc vợ, khóc con, khóc bạn,... Tiếng khóc nào cũng xúc động, tê tái, nặng tình, nặng nghĩa. Riêng bài "Khóc Dương Khuê" lại được viết bằng thể thơ song thất lục bát, lời khóc bạn càng trở nên thiết tha, não nùng, lúc thì nức nở, thảng thốt, lúc thì kể lể thở than, lúc thì phân trần, lúc thì trách móc, lời thơ thủ thỉ như nói với người còn sống, rất cảm động. Giọng thơ liền mạch, lời thơ tinh tế, biểu cảm đã thể hiện nghệ thuật vừa bình dị, vừa điêu luyện.

Qua bài thơ, ta thấy Nguyễn Khuyến không chỉ là người tài cao học rộng mà còn là người rất nghĩa tình. Ông thủy chung trong tình bạn. Tình cảm đối với bạn của tác giả thật đáng trân trọng, đáng cho chúng ta học tập.